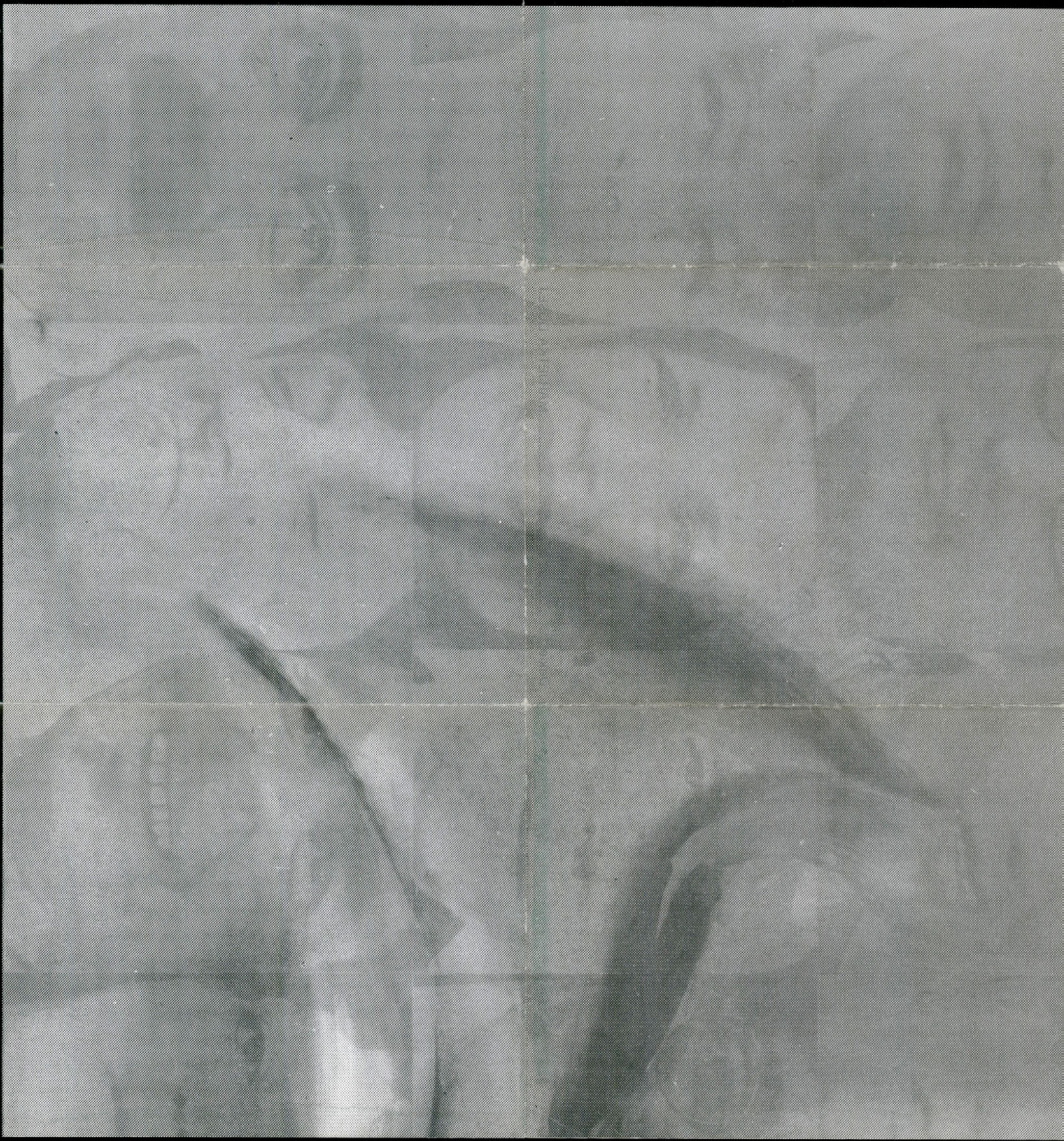

EVNUH

Publij Terencij

Publij Terencij Afričan in njegova humanitas

O malokaterem antičnem pesniku so sode tako deljene kot o Terenciju. Na nebu rimske poezije je vzblesel in ugasnil kot meteor: v sedmih letih svoje ustvarjalnosti je napisal šest komedij, umrl je, komaj je dopolnil trideset let (živel je nekje med leti 190 - 159 pr. n. št.). Že za življenja, še bolj pa po smrti je njegovo pesniško slavo ogrožala primerjava z dvema drugima komedio- grafoma: po eni strani z njegovim grškim vzornikom Menandrom, po drugi strani z rimskim predhodnikom Plavtom.

V Terenciju so mnogi videli samo posnemovalca, epigona ali »kontaminatorja« Menandrovih del. Že Julij Cezar je izrekel kritico, da je Terencij samo »razpolovljeni Menander« (dimidiatus Menander), in ta oznaka se kot refren ponavlja v literarnih zgodovinah vse do najnovejšega časa.

Po drugi strani pa je na Terencija vedno padala tudi senca vihra- vega, neugnanega, kot vulkan bruhačnega Plavta: v primerjavi s Plavtom iskreno in hrupno norčavostjo Terencij na prvi pogled v resnici učinkuje nekoliko anemično. Plavtovo burko obdaja vzdušje sejemске razposajenosti, čez Terencijevo igro se razliva atmosfera meščanske uglajenosti in salonske finese.

Ce se vrnemo k primerjavi z Menandrom, je res, da je Terencij v motiviki močno odvisen od svojega helenističnega vzornika. Vendar gre pri tem samo za motivno, vsebinsko, snovno odvis- nost. V tem pogledu lahko Terencijev odnos do Menandra pri- merjamo z Vergilijevim odnosom do Homerja: Vergilij se je za- vestno zgledoval ob Homerju, v svoji Eneidi je »kontaminiral« Iliado in Odisejo - toda vse je prekrasil z neko značilno, neod- tuljivo rimsko miselnostjo, vse je prežaril s svojo osebno ver- gilijansko noto, tako da je iz tega nastala čisto nova, povsem izvirna umetnina. In Terencij je, kot se je izrazil B. Croce, »Ver- gilij rimske komedije«. Svojemu delu je dal pridih resnobe, ki je sicer navzoč že pri Menandru, toda pri Terenciju je dobil globlje dimenzije. Svojim komedijam je dal okvir dramske objektivnosti: gledalec pri Terenciju nima občutka, da gleda »igro«, da sedi v »teatru«. Igralci se ne obračajo neposredno na občinstvo in tudi v prologu ne pripovedujejo vsebinskega ozadja igre, kot je nava- da pri Menandru. Zato so tudi prizori prisluškovanja in govorjenja a parte, ki so pri Menandru (in tudi pri Plavtu) precej pogosti, skrčeni na minimum ali pa jih sploh ni. Ti prizori namreč v bistvu niso integralni sestavni del odrskega dogajanja, ampak bolj ne- kakšen komentar, s katerim pesnik spremlja odrsko dogajanje.

Pri Terenciju je komentar postal odveč: gledalec naj vidi izrez življenja, neolepšan in brez komentarja, neposredno pred seboj! In če se vrnemo k primerjavi med Plavtom in Terencijem, je res, da dejanje Terencijeve komedije ni tako razgibano in prekip- vajoče, ne zbujajo tako hrupnega smeha in krohot kot Plavtovo; zato pa je bolj poglobljeno, intimno in prefinjeno. Terencij se izogiba plavtovskih pretiravanj, zapletenih intrig, divjih pusto- lovščin, presenetljivih in neverjetnih naključij, ne hlasta za tren- utnimi užitki; njegova igra je veliko bolj preprosta, naravna, zato na videz tudi bolj enolična in vsakdanja. Plavt gleda življenje skozi povečevalno steklo, zato dobijo nekateri njegovi junaki groteskno povečane, drugi miniaturno pomanjšane poteze, kar je sicer z vi- dika komike bolj učinkovito. Terencijevo steklo pa je čisto kot kristal, zato nas podoba življenja, ki jo skozenj uzremo, ne osup- ne tako zelo, ker smo je pač navajeni iz vsakdanjosti. Plavtovo gledališče je predvsem »teater«: to je gledališče glasnih krikov in divjih kretanj, zabavnih besednih iger in blaglasnih operetnih arij, v njem je vse polno rvanja, psovanja, pehanja, pretepanja, pijančevanja, razbijanja, tekanja, zmerjanja, skratka, ozračje je do maksimuma nasičeno z zunanjo akcijo. Terencijev oder je intim- no umirjen, vsakdanje besede drsijo od ust do ust, in bolj kot v zunanji akciji je dramski učinek zasnovan na atmosferi, ki se razliva čez oder.

Seveda kot nikjer v umetnosti, tako tudi tu meje niso ostro za- črtane. Tudi v Plavtovem opusu srečamo npr. komedijo »Ujetniki«, ki kaže nekaj podobnih značilnosti kot Terencijeva dramatika. Po drugi strani pa je med Terencijevimi komedijami ravno »Evnuh« nekakšna izjema, saj vsebuje precej izrazito plavtovskih potez in prvin.

Antični kritiki so Plavtovo komedijo zaradi njene zunanje razgi- banosti označevali z izrazom **motoria**, v nasprotju s Terencijevo, ki ji je pesnik sam dal oznako **stataria**. Izraz **stataria** je sčasoma dobil podoben pomen kot današnja oznaka »karakterna drama«. In Terencijeva igra je v resnici karakterna v polnem pomenu be- sede. Terencijevi značaji so v resnici karakterji, ne pa komične kreature in karikature. In dejanje je vseskozi zasnovano na psi- hološki prepričljivosti teh karakterjev, nič ni prepuščeno golemu naključju, vse je logična rezultanta silnic, ki delujejo v človekovi duševnosti.

Značaji, ki jih srečujemo pri Terenciju, so sicer isti kot pri Me- nandru ali Plavtu: strogi očetje in zaljubljeni sinovi, lepe hetere

slovensko
ljudsko
gledališče celje

Publij Terencij Afričan

EVNUH

ter odlomki iz Ovidove »Umetnosti ljubezni«

Prevod KAJETAN GANTAR Režija MARIO URŠIČ Dramatur- gija GORAN SCHMIDT Scena MARJAN KRAVOS Kostumi MARIJA VIDAU - asistentka JERNEJA JAMBREK Koreografija KSENIJA HRIBAR Glasbena oprema IVO MEŠA Lektorstvo METKA ČUK

O s e b e

Fajdria, mladenič, Demeov sin, zaljubljen v Tais... IZTOK VALIČ
Parménon, Fajdriov suženj BOGOMIR VERAS
Hajréa, Fajdriov mlajši brat, zaljubljen v Pamfilo ZVONE AGREŽ
Tais, hetera MILADA KALEZIČ
Pitiáda, služabnica MIJA MENCEJ
Trázon, stotnik MIRO PODJED
Gnáton, Trazonov prisklednik BORUT ALUJEVIČ
Hrémés, mladenič, Pamfilin brat IGOR SANCIN
Deméa, atenski meščan, oče Fajdria in Hajrea JOŽE PRISTOV
Pámfila, deklica ZVEZDANA MLAKAR
Dórus, evnuh FRANC MIRNIK
Dekle MARJETA DUŠEJ
Rapsod BRUNO BARANOVIČ
Mladi rapsod MATJAŽ ARSENIJUK
Eros ANTON VIDIC

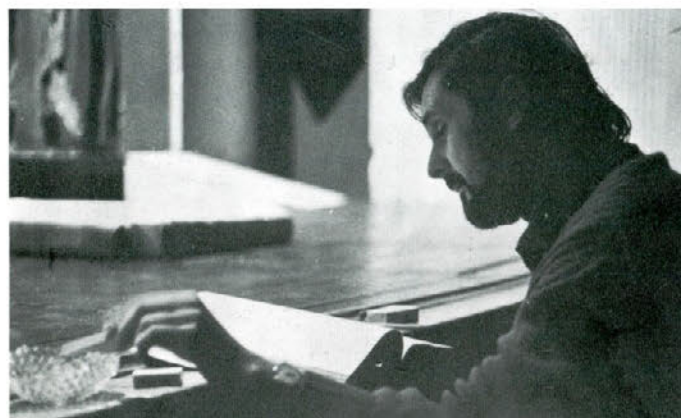
Slovenska praizvedba

Premiera ob 19.30 v petek, 23. decembra 1983

Vodja predstave Sava Subotič - Šepetalka Ernestina Popović - Ton Stanko Jost - Luč Rudi Posinek - Tehnično vodstvo Peter Šprajc - Frizerska dela Vera Pristov - Krojaška dela pod vodstvom Jožice Hrenove in Adija Založ- nika - Slikarska dela Adolf Aškerc - Rekviziter Vlado Lužar - Odrski mojster Vili Korošec

Gledališki list SLG Celje, sezona 1983/84, št. 4 - Predstavniki upravnik Slavko Pezdur - Urednik Janez Zmavc - Naklada 1000 izvodov. Cena 10 di- narjev - Tisk Tone Tomšič - RT - Oblikovanje R. Jenko.

V gledališkem foyerju razstavlja
kostumografka Marija Vidau

Režiser: Mario Uršič

in lakomni zvodniki, naivni gospodarji in premeteni sužnji. In vendar se v nečem Terencijevi značaji bistveno razlikujejo od Plavtovih komičnih likov: vsi ti značaji so v bistvu dobri, zakaj njegov svet je svet dobrote, svet nežnosti in sočutja, ljubezni in človeške solidarnosti - v nasprotju s Plavtom, ki prikazuje svet sebičnosti in prevare, svet hinavščine in lopovstva. Terencijevi zaljubljeni ostajajo drug drugemu zvesti tudi v težkih preizkuš- njah, tudi za ceno velikih žrtev. Terencijeva Taisča je v odnosu do snahe živo nasprotje tega, kar si ljudska fantazija običajno pred- stavlja pod »taščo«. Celó Terencijeve kurtizane so srčno dobre: če se jim ljubček izneveri in poroči, ostanejo viteške in plemenite, na ženah svojih nekdanjih ljubčkov odkrivajo same lepe lastnosti. Podobno so tudi sinovi ubogljivi in spoštljivi do svojih očetov, pa tudi očetje so razumevajoči in ljubeznivi do svojih sinov in njihovih ljubic. Tudi odnos med gospodarji in sužnji je prisrčen, poln blagosti z ene in zaupljivosti z druge strani; nič plavtovske samo- volje in zahrbtnosti ni v njem.

Takšnega pojmovanja medčloveških odnosov klasična Grčija ni poznala: Atenci in Spartanci so bili vse preveč zaverovani v za- vest o lastni večvednosti in o manjvednosti barbarskih negrkov. Tudi v tradicijah arhaičnega Rima bi zaman iskali kaj podobnega: v starem Rimu je bilo vse preveč patriarhalne strogosti in kasar- niške miselnosti. Moral je priti človek, ki ni bil obremenjen s pred- sodki o večvednosti grške rase, človek, ki ni bil okužen z idejami rimskega imperializma, ki pa je vendar vsrkal vase najzlahtnejše prvine Akropole in Kapitola. In takšen človek je bil Terencij, človek iz tretje, prebujajoče se celine - Afrike, človek semitske krvi in libijskega rodu, vendar vzgojen v grškem duhu in osebni prijatelj najnaprednejših krogov tedanje rimske družbe. Terencij je na tej osnovi prvi zaslutil pojem humanitatis, brez katerega si danes več ne moremo zamišljati človeške civilizacije. Ker se je vse pre- dobro zavedal novosti in nedorečenosti tega pojma, si v svojih dramah ponovno in ponovno zastavlja vprašanje, kaj je človeško, kaj je **humanum**, kaj je značilno za človeka. Iz njegovih verzov spet in spet zvenijo besede: »To je bolj tipično za človeka.« Ali: »Takšno je pač človeško življenje.« In podobno. Kar je človeško, je odpustljivo, pa četudi se zdi pregrešno. Tako npr. pesnik v »Brahah« opravičuje mladeničevo zablodo: »Pretentale so ga noč, ljubezen, pijača, mlada leta: to je čisto človeško.« Skratka. Vso Terencijevo ustvarjalnost prežarja neomajna vera v človeka, vera v dobroto, ki je vsakemu človeku prirojena. Zato Terencij po pravici velja za utemeljitelja rimskega humanizma. Zato tudi ni naključje, da ravno od njega izvira slovit verz, ki je prešel v pregovor kot kvintesenca rimskega humanizma: **Homo sum, humani nihil a me alienum puto.** »Človek sem: nič, kar je človeško, se mi ne zdi tuje.«

Kajetan Gantar

Odlomki iz Ovidove »Umetnosti ljubezni«

Če je med vami še kdo, ki mu umetnost ljubezni ni znana, naj se teh verzov uči, da se zaljubi nato!

Kdo, ki je moder, med nežne besede ne meša poljubov?

Če ti jih sama ne dá, ti jih ukradi od nje!

Sprva mordá se bo bránila in te s prostakom zmerjála,

vendar v tej bitki želi sama svoj las

vendar v tej bitki želi sama svoj lastni poraz.

Pazi samo, da z ugrizom ne raniš ji usnice nežne,

da se tožila ne bo, da si poljubljal trdó.

Kdor pa poljubčke je vzel, in ni si vzel še vse drugo,

ta naj še to izgubi, kar mu je dano bilo!

Majhen korak je samo od poljubčkov do polnega užitka:

tvoja nerodnost, ne sram, brani ti priti na cilj!

Temu ti praviš nasilnost? Saj ženskam ugaja nasilnost!

Sama se rada pusti siliti v to, kar želi!

Če ji nenadoma silo storiš in ljubezen ukradeš,

ženska uživa ob tem, silo pojmuje kot dar!

Če se je nisi dotaknil, čeprav bi lahko jo prisilil,

najsi obraz je vesel, v srcu potrta je vsa.

Če se upira, se umakni! Z umikom boš zmago dosegel.

Takšno le vlogo igray, kakor ti ona veli!

V prevodu Kajetana Gantarja

Srečno Novo leto 1984